

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ТА ВИЗНАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕНЬ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Визнання забезпечень зобов'язань – особливий первинний етап обробки інформації, що обумовлений їх природою. У статті досліджується економічна природа, значення, та роль забезпечень зобов'язань у житті суб'єкта господарювання та їх сучасний стан. Проаналізовано існуючі підходи до формування забезпечень та теоретичні засади їх здійснення. Розглядаються фундаментальні чинники, які впливають на механізми визнання забезпечень зобов'язань як об'єкту обліку. На основі здійснення аналізу нормативних джерел проведено дослідження механізмів визнання забезпечень, що застосовуються в Україні та інших країнах.

Ключові слова: віртуальний фінансовий капітал, державний аудитор, орган державної незалежної аудиторської служби, страхування.

ВСТУП

Об'єктом дослідження, що описаний в даній статті, є економічна суть та природа забезпечень зобов'язань у вітчизняній та іноземних країнах. Дослідженням даного питання займалась низка вітчизняних вчених в різних напрямках економіки. Предметом дослідження є відображення в обліку та звітності інформації про вартісну величину забезпечення зобов'язань та її динаміка. У процесі дослідження застосовувалися такі методичні прийоми як дедукція, аналіз і синтез, порівняння, історичний метод. Метою статті є дослідження економічної природи забезпечень зобов'язань як особливої категорії бухгалтерського обліку, аналіз доцільності їх створення на підприємстві, розкриття існуючих національних та іноземних методик визнання. Своім завданням автор ставить аналітичну репрезентацію національних та іноземних методик визнання забезпечень зобов'язань, розкриття їх природи, розробки і обґрунтування на їх основі практичних рекомендацій спрямованих на покращення ситуації, що склалася в Україні.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для того, щоб у міжнародних стандартах обліку виникло зобов'язання як вид забезпечення, в міжнародних правилах фінансово-кредитної системи передував розвиток ряду теорій економіки які розвивалися протягом ХІХ-ХХ століть у Європі. Україна є центром Європи, водночас вона не йшла тим шляхом через командно-адміністративну економічну систему яка існувала на її території, в той час обліку забезпечень зобов'язань як таких в тій системі не було. В результаті планової економіки господарські фінансові зобов'язання мали інше теоретико-методологічне обґрунтування. Дані зобов'язання перебували під повним державним контролем (державні замовлення, планово-звітне виконання), а нерозподілений прибуток в результаті господарської діяльності в кінці року переходив у державну власність - державну казну. Зобов'язання як такі відображались на пасивних рахунках бухгалтерського обліку як залучений капітал, який був по суті державним капіталом, тобто формувався з державного бюджету. Контроль за його використанням здійснювала контрольно-ревізійна служба, яка по суті була державним органом контролю. Весь залучений капітал формував обсяг зобов'язань підприємств, тобто виконання плану; але обсяг зобов'язань підприємства був ширшим, тому що включав зокрема і соціальні зобов'язання.

Отже сталася така відмінність у нормативно-правових актах між виконанням зобов'язань в Україні та виконанням зобов'язань у інших країнах світу, зокрема Європи. Характер та склад забезпечень, їх види розглядалися і вивчалися низкою іноземних вчених, їх сприйняття забезпечення зобов'язань як економічної категорії залежало від економічної формації, в епоху якої вони жили. Забезпечення зобов'язань у взаємозв'язку із елементами фінансово-кредитної системи досліджували ряд вчених. А.Сміт досліджував повноту забезпечень зобов'язань і їх вплив на економіку в цілому; Дж. М. Кейнс займався вивченням державного регулювання економіки та вплив на її стан характеру параметричних даних зобов'язань; також вплив забезпечення зобов'язань на рівень капіталізації економіки вивчав Шумпетер Й.А.; Етрілл П., Ірвінг Фішер та інші вчені вивчали забезпечення купівельної спроможності грошової одиниці як гаранта еквівалентності грошових стандартів [1]-[6].

Забезпечення зобов'язань не є ізольованим економічним поняттям; воно пов'язане із реальним збалансованим існуванням фінансово-кредитної системи. Забезпечення зобов'язань та реальність його існування є причиною утворення фінансово-кредитної системи, зокрема виникнення договірних відносин стосовно умов кредиту.

Паралельно до фінансової системи і поряд з нею формувалася економічна система в Європі, яка базувалася на правових засадах економіки, що були закріплені в законодавчих та нормативно-правових актах. Однак правова база в

Європі ділилася за своєрідними стандартами права щодо їх приналежності до тієї чи іншої правової сім'ї. Ці правові сім'ї здійснювали фундаментальний розвиток та мали основні важелі впливу на економіку в середині кожної країни.

Жодний економічний механізм, жодний правовий важіль у будь-якому суспільстві не функціонуватиме повноцінно без належної системи впливу виміру, відображення та контролю за якісним і кількісним станом виробленого суспільного продукту на всіх стадіях його існування. Якісний облік економічного поняття по суті повинен базуватися на:

1. Досконалому правовому механізмі, критерієм існування якого є повне та всебічне врахування інтересів учасників суспільних відносин в сфері забезпечення зобов'язань.

2. Наявності механізму для відображення в обліку операцій пов'язаних із забезпеченням зобов'язань на всіх стадіях рахунків обліку (аналітичні, синтетичні), первинних і вторинних документальних форм, звітних документальних форм.

3. Наявності контролюючого органу, комісії чи комітету, посадової особи до компетенції якої буде входити контроль забезпечення зобов'язань. Такий контроль потрібний на всіх етапах облікового процесу; тому він трансформується у дві взаємопов'язані системи: систему внутрішнього і зовнішнього контролю за станом забезпечень зобов'язань. Система внутрішнього контролю забезпечень замикається на рівні підприємства. Його базовими елементами є система юридичного контролю за виконання зобов'язань перед підприємством і виконання зобов'язань самого підприємства перед іншими кредиторами. Організаційно-економічний елемент пов'язаний із застосуванням штрафів у вигляді пені та неустойки за невиконання зобов'язань суб'єктом господарських відносин. В Україні ці та ряд інших зобов'язань регулюються статтями цивільного та господарського процесів, які закріплені у відповідних кодексах.

Наявність системи зовнішнього контролю за забезпеченням зобов'язань передбачає існування державного органу із відповідними повноваженнями та функціями у зв'язку із даними господарськими операціями в обліку та контроль за їх відображенням у зведеній економічній статистичній інформації. Нагляд системи зовнішнього контролю за даним явищем є запорукою та гарантією успішного розвитку держави.

Не існує ідеальної системи у світі контролю забезпечень зобов'язань. Поряд з інтересами держави є інтереси держав-партнерів та їх економічно створених союзів. Кожна із існуючих систем є адаптованою до потреб конкретної держави. Загальні принципи, вимоги і критерії до таких систем обліку та контролю репрезентуються колегіальними органами економічних союзів, до складу яких входить конкретна держава. Стосовно системи обліку забезпечень зобов'язань ці системи мають свої внутрішні відмінності. Внутрішні відмінності систем обліку забезпечень пов'язані із:

1. Специфікою документального оформлення господарських операцій. Наприклад: в Україні достатньою умовою для створення договірних забезпечень є належним чином укладений договір. У Великобританії є обов'язковим додаткове підтвердження відображення операції в обліку. У США та Великобританії у структурі посади усіх рівнів, крім малих приватних підприємств (США) та приватних підприємств (Великобританія) є обов'язковою посада відповідальної особи – секретаря, яка здійснює офіційне завірення укладення таких договорів.

2. Специфікою відображення в обліку. У США та Україні забезпечення розглядають як пасиви. В Україні активи за рахунок яких створено забезпечення не вираховуються із складу активів балансу, - крім створення забезпечень за рахунок грошових коштів. Наприклад, банк надає кредит підприємству за нижчий відсоток і на інших вигідних умовах, при наявності у даного банку депозитного рахунку підприємства, кошти на якому використовуються у якості повного або часткового забезпечення виконання зобов'язань по кредитному договору.

В Україні підприємець може отримати капітал через цільове фінансування (цільові надходження) з боку держави, безповоротної фінансової допомоги, безвідсоткової позички, кредиту чи інвестиції. При цьому важливу роль грають умови отримання коштів, напрями та характер їх використання. Отримані кошти підприємець вкладає або у сферу власної господарської діяльності, або у господарську діяльність іншого суб'єкта (субкредитування чи холдингова діяльність). Якщо підприємець вкладає отримані кошти у свою господарську діяльність, то він здійснює це за кількома шляхами: а) вкладає кошти у необоротний виробничий або невиробничий фонд (придбання оснащення або ремонт приміщень); б) вкладає кошти безпосередньо у придбання сировини та інших засобів для забезпечення здійснення власного виробничого процесу - закупки різного виду сировини (давальницької чи напівфабрикатів) для виробництва товарів, виконання робіт та надання послуг (посередництво, брокерство, суборенда).

Для контролю за поточним станом справ в ході здійснення господарської діяльності підприємств здійснює аналіз досягнутих результатів і перспективний прогноз. Згідно наукового дослідження Цгот-Очир Ц, на сучасному етапі розвитку економіки України все гострішою стає потреба прогнозування та планування виробничо-господарської діяльності підприємств для забезпечення ефективного функціонування в умовах ринку відповідно до функціональних можливостей підприємницьких структур [7].

Як правило розглядаються модельні, ринкові ситуації. При цьому у випадку динамічних змін зовнішнього економічного середовища гостро постає проблема адаптації підприємства як суб'єкта шляхом дослідження та вивчення кон'юнктури ринку як об'єкта. Ускладнення такої адаптації та вторгнення на ринок залежить від негативних ознак зміни зовнішнього економічного середовища. Для налаштування на такі зміни підприємству потрібно змінювати попередній обсяг, напрями і сферу діяльності. Для такої зміни йому теж потрібні додаткові кошти, які для підприємства бажано попередньо акумулювати через наявні у нього та існуючі на ринку механізми. Їх повноцінний запуск в сучасній економічній ситуації України (ринковій економіці) ускладнений через слабу купівельну

спроможність населення, нестабільність економічної ситуації ринку ресурсів, відсутність якісної системи контролю за дотриманням умов і правил ведення торгівлі.

Комплекс заходів і намірів підприємства, спрямованих на встановлення та підтримання зв'язків з іншими суб'єктами господарських відносин розкриває у собі його економічну активність. Згідно наукового дослідження Мардар Д.О. основою забезпечення економічної активності підприємств є ефективна інвестиційна стратегія. Формування інвестиційної стратегії економічно активних підприємств слід здійснювати на основі моделі підвищення економічної активності та нормативних показників.[8].

Підприємство, отримавши кошти, намагається запланувати їх використання так, щоб коштів вистачило для якісного фінансового і ресурсного забезпечення проекту реалізації завдання. Ми погоджуємось з Котовим А.С., згідно наукового дослідження якого фінансове забезпечення проекту вважається достатнім, якщо загальна сума витрат не перевищує суму коштів, виділених замовником. Фінансове забезпечення проекту вважається повним, якщо в будь-який момент часу сума коштів, витрачених до цього моменту, не перевищує загальну суму коштів, виділених замовником з урахуванням граничного припустимого рівня дефіциту. Вимога повноти є більш жорсткою, ніж вимога достатності, тому, що фінансове забезпечення може бути достатнім, але неповним. Аналогічно формулюються й критерії ресурсного забезпечення. Ресурсне забезпечення проекту вважається достатнім, якщо у виконавця є всі необхідні для його виконання ресурси з урахуванням плану закупівлі. Ресурсне забезпечення проекту вважається повним, якщо в будь-який момент часу на підприємстві є не задіяні в інших проектах ресурси всіх видів, необхідні для виконання даного проекту. Повноту ресурсного забезпечення неможливо визначити за одним ізольованим проектом. Для цього треба в комплексі розглянути всі проекти, що виконуються одночасно з даним [9].

Отримавши грошові кошти і вклавши їх у свою діяльність, підприємство розраховує отримати прибуток, за рахунок якого покрити витрати, поверне залучені кошти в разі наявності такої умови їх залучення (кредит або безповоротна фінансова допомога). Залучаючи ресурси у свою діяльність суб'єкт господарювання стає зобов'язаним на вчинення певних дій відразу або у найближчому майбутньому (у формі активної чи пасивної поведінки як сукупності дій). Зобов'язання підприємством виконуються повністю, частково або не виконуються зовсім. Підприємницькі зобов'язання можуть погашатися так само повністю або частково за рахунок власних коштів.

Взявши на себе зобов'язання і розраховуючи повернути кредити та інвестиції, для такої цілі формується відповідного характеру та розміру ресурс, але у випадку, коли є з чого (капітал) його сформувати. Вчасне і повне виконання зобов'язання підприємства дозволяє іншим пов'язаним із ним уповноваженим сторонам по зобов'язанню належно виконати свої обов'язки стосовно інших суб'єктів зобов'язань різних видів власності.

В якості підприємства, якому потрібні інвестиції, інші фінансові вливання для якісної організації своєї господарської діяльності може виступати як фізична так і юридична особа, державне підприємство та підприємство змішаної форми власності, зокрема колективне на правах корпоративу, які існують на внутрішньому ринку так і у сфері міжнародних економічних відносин. Тому проблема забезпечень виконання зобов'язань має внутрішньодержавний і глобальний економічний характер. Серед досліджених наукових робіт вчені саме поняття "забезпечення зобов'язань" відображають по різному. Вони виділяють різні структурні елементи поняття як такого, деякі розглядають забезпечення зобов'язань у загальному плані, інші вбачають поняття "забезпечення" як ключове.

Ми погоджуємось з П. Самуельсоном, відповідно до наукового дослідження якого спосіб визначення економічного поняття чи категорії, відображає стан розвитку суспільства та тенденційні напрями його подальшого прогресу, важливість економічного поняття чи категорії в процесі розвитку суспільства [10]. Науковець, описуючи поняття та аналізуючи його істотні ознаки, подає їх у певному порядку, що демонструє їх пріоритет для науки з його точки зору.

Поняття "забезпечення зобов'язань" слід розглядати не просто як економічне поняття у його взаємозв'язку із економічною системою та її суб'єктами, не просто як сукупність організаційних процедур, чи як зобов'язання з певними особливостями (сума та час погашення). Поняття забезпечення зобов'язань має економічну, юридичну і облікову природу. На нашу думку з юридичної точки зору зобов'язання - це об'єктивно обумовлений примус стосовно конкретного суб'єкта на вчинення певних дій або утримання від них на користь уповноваженої особи згідно умов договору - юридичної чи фізичної осіб, чи представника компетентного державного органу на підставі закону. Проте забезпечення зобов'язань це комплекс заходів спрямованих на виконання договірних та позадоговірних умов в процесі господарської діяльності шляхом застосування варіативного примусу. Варіативний примус обумовлений тим, що певний комплекс заходів передбачений законом та нормативними актами, а інша його частина може носити диспозитивний характер, утворений через домовленість сторін на основі звичаїв ділового обороту, традиційного права та регулюватися правилами трайбалізму.

З економічної точки зору забезпечення - ресурс конкретного виду і властивостей за рахунок якого погашається зобов'язання перед уповноваженим суб'єктом (кредитором) в разі часткового або повного невиконання зобов'язання. Але ми здійснюємо дослідження поняття "забезпечення" з облікової точки зору, тому ми погоджуємось і вважаємо прийнятним визначення забезпечення зобов'язання у редакції що подаються у МСБО 37 та умов його визнання. Забезпечення визнаються як зобов'язання (якщо припустити, що їх можна достовірно оцінити), оскільки вони є існуючим зобов'язанням і ймовірно, що погашення цього зобов'язання вимагатиме вибуття ресурсів, котрі втілюють у собі економічні вигоди. Забезпечення слід визнавати, якщо: а) суб'єкт господарювання має існуюче зобов'язання (юридичне чи конструктивне) внаслідок минулої події; б) ймовірно, що вибуття ресурсів, які втілюють у собі економічні вигоди, буде необхідним для і виконання зобов'язання; в) можна достовірно оцінити

суму зобов'язання. У разі невиконання зазначених умов забезпечення не визнається [11].

В процесі дослідження питання необхідності відображення в обліку забезпечень зобов'язань та непередбачених зобов'язань потрібно звернути увагу на наступне.

Причина відображення в бухгалтерському обліку поняття забезпечення як економічної категорії в притаманній їй обліковій природі обумовлена загально прийнятими міжнародними та національними принципами обліку. Згідно ПСБО1[12] принцип бухгалтерського обліку - правило, яким слід керуватися при вимірюванні, оцінці та реєстрації господарських операцій і при відображенні їх результатів у фінансовій звітності. Неповна відповідність змісту національних та міжнародних стандартів у питанні визначення принципів бухгалтерського обліку усунуто шляхом зобов'язання складати фінансову звітність за міжнародними стандартами бухгалтерського обліку для окремих видів підприємств.

Основними трьома принципами обліку, які репрезентують рівень необхідності відображення інформації про забезпечення зобов'язань є обачність, повне висвітлення та нарахування, відповідність доходів і витрат. Відповідно до закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність" ці принципи обліку тлумачаться наступним чином: а) обачність - застосування в бухгалтерському обліку методів оцінки, які повинні запобігати заниженню оцінки зобов'язань та витрат і завищенню оцінки активів і доходів підприємства; б) повне висвітлення - фінансова звітність повинна містити всю інформацію про фактичні та потенційні наслідки господарських операцій та подій, здатних вплинути на рішення, що приймаються на її основі; в) нарахування та відповідність доходів і витрат - для визначення фінансового результату звітного періоду необхідно порівняти доходи звітного періоду з витратами, що були здійснені для отримання цих доходів. При цьому доходи і витрати відображаються в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності в момент їх виникнення, незалежно від дати надходження або сплати грошових коштів [13]. Бутинець Ф.Ф. трактує забезпечення як окремий вид зобов'язань із невизначеною датою або сумою [14]. Непередбачені зобов'язання - окремий вид зобов'язань, у яких на відміну від забезпечень не відома дата виникнення. Зобов'язання є причиною і необхідністю проведення витрат. При забезпеченнях на момент їх виникнення обсяг витрат, необхідних на їх погашення можливо визначити частково, не у повному обсязі, оскільки невідома остаточна сума. Підстава виникнення забезпечення - закон, договір, або попередній досвід здійснення господарської діяльності суб'єктом. Непередбачене зобов'язання - зобов'язання, яке виникло спонтанно, без жодних передумов. У будь-якому випадку зобов'язання у формі забезпечення чи непередбаченого зобов'язання підлягає обов'язковому погашенню, але у кожній окремій країні є свій механізм реалізації. Покриття зобов'язання в основному відбувається за рахунок прибутку підприємства, саме тому особливого значення набуває повне та всебічне відображення даних про ці факти та їх причини у бухгалтерському обліку та звітності, їх повна і достовірна оцінка.

Рішення про необхідність відображення в обліку даних про забезпечення зобов'язань приймається обліковим персоналом, а на теренах України потребує додаткового погодження із керівником (власником) господарюючого суб'єкта. При підтвердженні необхідності відображення в обліку забезпечень зобов'язань постає питання про наявність, стан та характер інформації про забезпечення зобов'язань. Це необхідно для забезпечення об'єктивності даного процесу.

Інформація про забезпечення вважається суттєвою, якщо згідно із Концептуальною основою фінансової звітності її відсутність або неправильне подання може вплинути на рішення, які приймають користувачі на основі фінансової інформації про конкретний суб'єкт господарювання, що звітує. Інформація про забезпечення має бути своєчасною та зрозумілою. Своєчасність означає можливість для осіб, які приймають рішення, мати інформацію вчасно, так щоб ця інформація могла вплинути на їхні рішення. Класифікація, охарактеризування та подання інформації ясно і стисло робить її зрозумілою.

Згідно із Концептуальною основою фінансової звітності фінансові звіти загального призначення надають інформацію про фінансовий стан суб'єкта господарювання, що звітує, а саме інформацію про економічні ресурси та вимоги до суб'єкта господарювання. Фінансові звіти також надають інформацію про наслідки операцій та інших подій, що змінюють економічні ресурси суб'єкта господарювання та вимоги до нього. Інформація обох типів надає корисний матеріал для рішень про надання ресурсів суб'єктові господарювання. Інформація про природу та обсяги економічних ресурсів суб'єкта господарювання та позовів до нього можуть допомогти користувачам виявити сильні та слабкі фінансові сторони суб'єкта господарювання, що звітує. Така інформація може допомогти користувачам оцінити ліквідність і платоспроможність суб'єкта господарювання, його потреби у додатковому фінансуванні та те, наскільки успішним він є у отриманні такого фінансування. Інформація про пріоритети та платіжні потреби щодо існуючих вимог допомагає користувачам передбачити, як розподілятимуться майбутні грошові потоки серед тих, хто має вимоги до суб'єкта господарювання, що звітує.

На звітність покладається одна із найважчих ніш у господарській діяльності - крім повного відображення інформації про господарську діяльність та її показники стосовно конкретного суб'єкта, у повному обсязі врахувати та відобразити інформацію про зовнішнє та внутрішнє середовище його діяльності. Це робиться для проявлення та відображення тих факторів його господарської діяльності, при яких є потенційно можливим виникнення непередбачених зобов'язань [15].

Згідно до Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" вимірювання та узагальнення всіх господарських операцій підприємства у його фінансовій звітності здійснюється в єдиній грошовій одиниці. Результатом здійснення операцій є можливість досягнення поставлених цілей і отримання прибутку. Кожне підприємство і підприємець, робітник і самозайнята особа в процесі своєї діяльності бере участь у всіх формах руху

суспільного продукту. Тут ми наголошуємо, що саме у русі суспільного продукту бере участь, оскільки названі суб'єкти не обов'язково повинні даний продукт створювати. Оскільки держава є емітентом грошової одиниці в особі Національного банку України, а грошові кошти є її борговим зобов'язанням, тому логічно, щоб держава була зацікавлена у виконанні своїх зобов'язань суб'єктами господарювання хоча б перед нею. Для цього держава здійснює фінансовий контроль через систему органів. Ці органи здійснюють перевірку фінансової звітності суб'єктів господарської діяльності в межах своєї компетенції з метою виявлення там (у фінансовій звітності) недоліків. Щоб таких недоліків не було, кожен бухгалтер для уточнення даних вторинних і звітних документів використовує інвентаризацію [13].

Відповідно до чинної інструкції по інвентаризації всі умови для вчасної, якісної і оптимальної інвентаризації створює керівник і несе за це відповідальність. Перед складанням річної фінансової звітності перевірка стану і наявності зобов'язань не є обов'язковою, інвентаризація яких проводилась після 1 жовтня поточного року. При обов'язковому проведенні інвентаризації перевірки підлягають майно і матеріальні цінності, що належать підприємству та облік яких ведеться на позабалансових рахунках [16]. На нашу думку буде доцільним, якщо інвентаризацію існуючих забезпечень буде проводити незалежний від керівника підприємства ні фінансово ні юридично господарюючий суб'єкт, який буде здійснювати дану діяльність по перевірці зобов'язань на професійній незалежній основі, наприклад державний аудитор. Тобто, виникає необхідність про створення органу державної незалежної аудиторської служби.

У міжнародній практиці, якщо незалежним органом виявлено порушення при інвентаризації майна та фінансового капіталу, то перевіряючий повинен згідно законодавчо встановлених правил невідкладно повідомити представників відповідних правоохоронних органів. Оскільки є важливим поточний стан забезпечень зобов'язань, то керівника господарюючого суб'єкта необхідно зобов'язати проводити таку інвентаризацію щоквартально (при великих масивах капіталообороту), або один раз на півроку. Вважаємо, що в умовах гіперінфляції варто зобов'язати керівника підприємства проводити інвентаризацію наявних та непередбачених зобов'язань щоквартально. При цьому такі перевірки-підсумки фінансового стану дозволити проводити без залучення незалежної сторони - державного аудитора. Присутність державного аудитора при інвентаризації має бути обов'язковою не менше одного разу на рік. Вартість проведеної інвентаризації забезпечення зобов'язань незалежному суб'єкту, який здійснив перевірку, варто відшкодовувати за рахунок державного бюджету.

Особливе коло інтересів держави становлять головні акумулятори грошових коштів - банки та небанківські кредитно-фінансові установи. Вони є вагомим інструментом надання грошових коштів у всіх можливих видах фінансових потоків та капіталовкладень. Величина таких вливань як по окремим об'єктам так і в цілому значна. Характер звітності таких установ теж інший. Якщо взяти до прикладу банківські установи, то змістове навантаження даних з приводу забезпечень зобов'язань позичальниками якісніше та об'ємніше. Ми вважаємо, що обсяг інформації, який відображається у фінансових звітах банків і фінансових звітах суб'єктів-позичальників коштів у разі, коли вони не є банками, має бути рівноцінним. Суб'єкт, який надає в позику кошти, намагається зробити інвестування та кредитування з максимальною вигодою для себе. Суб'єкт, який бере кошти у борг - здійснює залучення коштів теж із максимальною вигодою для себе, зокрема робить все, що у його силах для їх вчасного повернення та виконання зобов'язальних умов.

Найчастіше суб'єктом, який надає в позику кошти, є комерційний банк, а позика перетворюється у кредит. Для мінімізації своїх витрат при наданні кредиту в разі настання економічних ризиків, суб'єкт-позикодавець використовує кредитне забезпечення зобов'язань що виникли, в тому числі і непередбачені.

Дослідженням питання існуючих систем обліку забезпечень зобов'язань, як окремої теми ніхто із вітчизняних науковців не займався, полеміки не велось. Окремої уваги заслуговує забезпечення кредитних зобов'язань, оскільки, досліджуючи питання достатності кредитних ресурсів у господарській діяльності, ніхто не порушував питання забезпечення зобов'язань. Це привело до ситуації, коли контрольований процес грошової маси почав зменшувати обсяг свого реального забезпечення, що призвело до виникнення віртуального фінансового капіталу та його гіпертрофування. Питанням обсягів залучених капіталів в економіці та величиною їх реального забезпечення займався Білорус О.Г. Він пов'язував проблеми світової глобалізації та кредитної експансії на міжнародному та національному рівні, проте питання забезпечення зобов'язань та обліку кредиту окремо не висвітлював [17].

Існуюча система обліку забезпечень зобов'язань в Україні неспроможна забезпечити якісного моніторингу та контролю за станом забезпечень зобов'язань окремого підприємства. Підприємство при наявності свого бажання і залучивши кошти може не виконувати своїх зобов'язань по договору, оскільки існують не тільки прогалини права у сфері бухгалтерського обліку, але і права забезпечень взагалі. Коли мова іде про виконання зобов'язань підприємством, у законодавстві України на даний час існують механізми, які дозволяють підприємству перереєструватися і уже по новому коду ЄДРПОУ як новому суб'єкту господарювання не нести жодної відповідальності за дії своєї попередньої господарської діяльності, як новостворений суб'єкт господарювання.

У результаті попередня заборгованість підприємства та зобов'язання трансформуються у різні види боргових зобов'язань, зокрема у безнадійну заборгованість та сумнівну заборгованість. Ці види боргу підприємство у разі виконання зобов'язань повинно було б оплатити за рахунок наявних резервних фондів та чистого прибутку. Оскільки "де юре" новостворений суб'єкт господарювання не є спадкоємцем по своїм попереднім боргам і пред'явити до нього позови не можливо, то виконання зобов'язань по боргам списується.

За забезпеченням заборгованість поділяється: а) у межах підприємства - дебіторська, кредиторська та

заборгованість по іншим видам виплат; б) за суб'єктивним складом і рівнем їх незалежності - зовнішня та внутрішня заборгованість; в) заборгованість, яка погашається за рахунок власних та позичкових коштів, або створених резервних коштів.

Стан та характеристика, параметричні дані боргу потребують постійного якісного і поточного контролю. Цей контроль має бути двостороннім: з боку держави та з боку партнерів - суб'єктів господарювання.

Підприємство під час своєї господарської діяльності заключає договори, зокрема будівельні компанії через договори субпідряду, по яким виконують взяті на себе зобов'язання. Згідно актів прийому-передачі виконаних робіт підприємство формує свій попередній кошторис витрат, свої витрати-прибутки згідно рахунків такого роду. Якщо замовник (генеральний підрядчик, в тому числі державний орган) як сторона у договорі перестав платити або зовсім не виконував оплат у певні строкові зобов'язання, то виникає заборгованість. Ця заборгованість замовника обумовлює подальшу неспроможність виконавця субпідряду по договору сумлінно виконати інші свої господарчі та перспективні плани.

Підприємство, беручи кошти бере на себе зобов'язання, які необхідно забезпечити. Бухгалтер проводить ці операції по рахункам передбачених у бухгалтерському обліку. Ніхто наперед не знає, при укладенні договорів, чи має підприємство на меті виконувати свої зобов'язання, чи ні.

У цьому процесі здійснення етапу робіт чи надання послуг, випуску будівельної продукції у нього виникають: податкові зобов'язання, дебіторські зобов'язання (виплата заробітної плати, транспортування, закупівля матеріалів тощо), кредиторські зобов'язання (кредитна лінія в банку). Важливе значення має строк виконання зобов'язань та специфіка дій уповноважених сторін за умовами договору. Кожний етап виконання договору може мати своє документальне підтвердження та свою кульмінаційну точку, тобто документальне оформлення результатів його завершення. Даний етап в сукупності своїх елементів потребує витрат на його здійснення. Компенсація таких витрат проходить за рахунок фінансових або інших ресурсів підприємства, або у випадку їх недостатності - за рахунок залучених коштів замовника та наявності його згоди (авансові виплати).

Підприємство не може себе повністю захистити від неякісної продукції, що може бути у нього вироблена. Це обумовлено етапною складністю виробничого процесу, неспроможністю наскрізної перевірки всієї випущеної продукції: харчова та хімічна промисловість (виробництво засобів побутової хімії, хімічних реагентів, тощо). Причина в тому, що оперативні методи контролю за якістю складових продукції і продукції в цілому, для прискорення процесу виробництва і максимального задоволення попиту на продукцію використовують вибіркового метод контролю.

Податкові зобов'язання виникають також з приводу придбаних цінностей необхідних для здійснення технічно обумовлених процесів; зобов'язання з оплати організаційно-технічних послуг специфічного характеру - від геодезичних розвідувальних робіт до початкового етапу зведення будівельного майданчика. Ми окремо зосереджуємо на цьому етапі свою увагу, оскільки, як правило сам будівельний майданчик надається замовником робіт. Але в ході виконання цих робіт може виникнути потреба уточнення геології, гідрологічних карт в залежності від глибини земельних робіт та окремих дозволів від органів місцевого самоврядування на проведення водовідведення, використання права інтелектуальної власності тощо. У такому разі підприємство буде намагатись приховати свій реальний стан господарських справ для покриття своїх збитків, що не передбачено виникли не з його вини чи невиконання власних зобов'язань.

Кожне зобов'язання має свій термін погашення. Якщо розглядати зобов'язання з невизначеним терміном погашення на дату балансу, яке відображається на пасивних балансових та позабалансових рахунках, то таке зобов'язання має бути забезпеченим. А для цього у балансі має бути відображений відповідний актив для створення такого забезпечення. Сам факт наявності заборгованості для суб'єкта-кредитора ще не гарантія її сталої стабільної величини. Обсяг заборгованості може збільшуватись, наприклад заборгованість по відсоткам. Кредитору необхідно повернути його вкладені кошти хоча б основну суму, не кажучи про обумовлені штрафи (пені, неустойки), що можуть бути передбачені у договорі і є договірними зобов'язаннями. Для цього кредитор використовує наявні у нього юридичні засоби забезпечення та звертається у суд. У кримінальному провадженні або державної форми власності захист чи представлення інтересів у суді ведеться прокуратурою за рахунок державних коштів.

Ставки судового збору за розгляд справ у судах цивільних і господарських справ, як і розміри по ним різняться. Враховуючи, що фізична особа є рівноправним учасником господарських відносин з іншими суб'єктами господарювання, в Україні створюється можливість розгляду справ цивільним і господарськими судами стосовно одного роду спору, але по різних його предметам. В залежності від наполегливості сторін і рівня їх непоступності у вирішенні спірних питань у процесі судового розгляду, такий судовий розгляд може мати різні форми та стадії, які впливають на тривалість розгляду справ та розміри понесених витрат [18], [19]. У цивільних чи господарських справах юридичні послуги платні і здійснюються за рахунок коштів підприємства. При цьому сплачується судовий збір, розмір якого прив'язується до величини вартості позову [20].

За невиконання зобов'язань нараховується пеня, але не більше, ніж за останні 6 місяців до подання позову у господарський суд. Максимальний розмір пені – 2% облікової ставки НБУ. Виконання наказу за рішенням суду провадиться не менше як за наступні 6 місяців. За цей час “фірма-метелик” може знятися з державної реєстрації, і від судового виконавця надходить документ про те, що виконати рішення суду є неможливим.

У результаті кінцевий обсяг витрат по договору для підприємства може мати набагато більший обсяг, який необхідно компенсувати за рахунок наявних коштів, і який є непередбачуваним. Як правило, коли мова йде про недоговірні (деліктні) зобов'язання, то деякі із зобов'язань, які мають техногенне і природне походження

передбачаються у договорі у якості форс-мажорних обставин. У процесі діяльності підприємства можуть виникнути недоговірні зобов'язання які залежать від його волі, але не пов'язані з виконанням зобов'язань по конкретному договору. Наприклад підприємство здійснило публічну обіцянку винагороди з оголошенням конкурсу. Інша ситуація, коли вчинено дії в майнових інтересах іншої особи без її доручення. В якості такої особи виступатиме саме підприємство чи його філія (доручення, передоручення), яке відповідно до чинного законодавства України при погодженні із діями такої особи, переростає у відповідні договірні відносини та зобов'язання. При незгоді із такими вчиненими діями особа повинна їх негайно припинити. Такі витрати будуть віднесені на її рахунок. Наявний стан правової бази регулювання договірних відносин в Україні не сприяє укладенню середньострокових та довгострокових договорів, оскільки чим триваліший термін виконання договірних відносин і розрахунків по них, тим більший економічний ризик неповернення коштів за роботи та послуги. Ні часу виникнення, ні обсягу витрат, які необхідно здійснити для покриття позадоговірних зобов'язань передбачити неможливо. Доведення причинно-наслідкового зв'язку між виникненням позадоговірних зобов'язань і діяльністю підприємства є різним і залежить від виду позадоговірних зобов'язань. Існуючі системи страхування не гарантують покриття витрат для застрахованої особи з об'єктивних причин, серед яких можна виділити оцінку обсягу відшкодування, що здійснюється на основі даних страхової компанії. Вона залежить від даних експертної оцінки майна. Експертна оцінка майна - послуга платна, і використовується при всіх операціях з майном. Також вона широко застосовується у господарських спорах при визначенні відшкодування розміру збитків. Особливого значення вона має при операціях із часткою або повною власністю державного майна.

Отож всі послуги, що надаються страховими і оціночними компаніями є платними - ще одна причина збільшення витрат підприємства. Для виконання страхових виплат по непередбаченим зобов'язанням використовується спеціально створене забезпечення або резервний фонд. Якщо не виникає перешкод у господарській діяльності, то взяті зобов'язання виконуються вчасно. Коли суб'єкт господарювання укладає договір, він не може знати реальних планів свого партнера по договору. Він не знає, чи дана фірма є "метеликом", оскільки навіть маючи попередні дані про партнера, адресні дані та код ЄДРПОУ, у нього не має доступу до інформації про його попередню економічну історію, реальний стан справ його фінансів, потенційну спроможність виконати взяті на себе зобов'язання. Аналіз фінансового стану партнера проводиться за низкою показників, тому для повноцінного моніторингу взаємопов'язаним сторонам потрібний постійний загальний доступ до офіційної бази даних бухгалтерської фінансової звітності всіх суб'єктів діяльності, які є присутні на ринку.

ВИСНОВКИ

Визнання - це комплекс заходів спрямованих на ідентифікацію та фіксацію параметричних даних об'єкта дослідження. Узгодження і гармонізація процесу реалізації даного комплексу є винятково важливим завданням в ході розвитку національних та іноземних шкіл бухгалтерського обліку.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. – Москва: Директмедиа Паблишинг, 2008. - 655с.
2. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег / Пер. с англ. Общ. ред. и предосл. член-коресп. НАН СССР А.Г.Милейковского и к.е.н. Н. М. Осадчей. - М.: «Прогресс», 1978. - 495с.
3. Шумпетер Й.А. Теория экономического развития. Капитализм, социализм и демократия / Й.А.Шумпетер; [предисл. В.С. Автономова, пер. с нем. В.С. Автономова, М.С. Любского, А.Ю. Чепуренко; пер. с англ. В.С. Автономова, Ю.В. Автономова, Л.А. Громовой, К.В. Козловой, Е.И. Николаенко, И.М. Осадчей, И.С. Селеменко, Э. Г. Соловьева]. - М.: Эксмо, 2008. - 864с.
4. Фишер И. Покупательная сила денег. - М.: Дело, 2001. - 198с.
5. Этрилл П. Финансовый менеджмент для неспециалистов. 3-е изд. / Пер. с англ. под ред. Е. Н. Бондаревской. - СПб.: Питер, 2006. - 608 с.
6. Мочерний С. В., Ларіна Я. С., Фомішин С. В. Світове господарство в умовах глобалізації. - К.: Ніка-Центр, 2006. - 200с.
7. Цогт-Очир Ц. Математичне моделювання розвитку підприємництва в умовах ринкової трансформації економіки: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.11 / Ц. Цогт-Очир; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. - Л., 2010. - 20 с.
8. Мардар Д. О. Формування інвестиційних стратегій економічно активних підприємств: автореф. дис. канд. екон. наук : 08.00.04 / Д. О. Мардар; Нац. наук. центр "Ін-т аграр. економіки". - К., 2011. - 20 с.
9. Котов А. С. Моделі і методи планування науково-технічних проектів на основі аналізу інвестицій: автореф. дис. канд.

техн. наук: 05.13.22 / А.С. Котов; Нац. аерокосм. ун-т ім. М.С.Жуковського "Харк. авіац. ін-т". - Х., 2006. - 18 с.

10. Самуельсон П. Економіка: Підручник / за ред. О.Лещишина. – Львів: Світ, 1993. - 496с.
11. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 37 "Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи" [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_051
12. Положення стандарт бухгалтерського обліку 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності" [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0391-99>
13. Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/996-14>
14. Бухгалтерський словник / за ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. - Житомир: ПП "Рута", 2001. - 224с.
15. Концептуальна основа фінансової звітності [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/929_009
16. Інструкція про інвентаризацію основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів і документів та розрахунків [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.zakon3rada.gov.ua/laws/show/z0202-94
17. Білорус О.Г. Економічна система глобалізму: Монографія. - К.: КНЕУ, 2003. - 360 с.
18. Офіційний веб-портал "Судова влада України" [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://court.gov.ua/sud0604/news/10174/>
19. Офіційний веб-портал "Судова влада України" [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://court.gov.ua/sud5011/tax/>
20. Закон України "Про виконавче провадження" [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/606-14>
21. Положення стандарт бухгалтерського обліку 11 "Зобов'язання" [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00>
22. Міжнародний стандарт фінансової звітності 7 "Фінансові інструменти: розкриття інформації" [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_007/page2?text=%E7%E0%E1%E5%E7%EF%E5%F7%E5

Отримано 01.03.2013р.

Ó Фендик Володимир Михайлович, аспірант Київського національного економічного університету імені В. Гетьмана, тел.0955973072, E-mail:vladimir_www_77@rambler.ru